ולא אחורי רבו. פירש רש"י משום יוהרא ויש מפרש שנראה כמשתמה לרבו: **והנותן** שלום לרבו והמחזיר שלום. פירוש כשאר בני אדם שאינו אומר שלום עליך רבי והיינו דאמרינן (ב"ק דף עג.): כדי שאילת תלמיד לרב אי נמי הטוב לבתמלה קאמר ובתלמיד מבר דשרי בכל הני דלקמן:

הואיל והתפללו וכו'. הכא נמי ניחמא (ע) לענין (פ) חומרא ואמאי שרי ליה ובקונטרס פי' בפיס אחר: **שאני צבור.** אע"ג דלא מטא זמן (י) אין (כ) איסורה איסור בעשיית מלאכה אף על גב דטעותא הוא: **צלי של מוצאי שבת וכו'.** יש לומר דהכא מיירי שיש לו צורך מצוה לעשות במוצאי שבת כגון ללכת למול תינוק ולא יהיה לו יין להבדלה אם לא יקדים ודאי צריך להוסיף מחול על הקדש לאורייתא אבל בחנם לא ופשיטא שלא היו ממהרים להבדיל ולהתפלל של מוצאי שבת בשבת דגס במלאכה אסור עם משיכה:

הלכה כדברי האומר רשות. לאו דוקא רשות אלא כדפרישית לענין (ד' טו.) ולכך נקרא רשות לגבולה עבור מצוה אחרת העובדת[א]:

והלכתא כוותיה דרב. וגרלאה לכך תקנו פסוקיס וקדיש בין גאולה לתפלה לרשות היא[ב]: [ע' תוס' לענין ד: ד"ה אמר ר"י] ושל

לא [א]כנגד רבו ולא אחורי רבו ותניא רבי אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו [ב]והנותן שלום לרבו [ג]והמחזיר שלום לרבו [ד]והחולק על ישיבתו של רבו והאומר [ה]דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שאני רבי ירמיה בר אבא [ו]דתלמיד חבר הוה והיינו [ז]דקאמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב מי בדלת אמר ליה אין בדילנא ולא אמר מי בדיל מר ומי בדיל והאמר רבי אבין פעם אחת התפלל רבי של שבת בערב שבת ונכנס למרחץ ויצא ושנה לן פרקין ועדיין לא חשכה [ח]אמר רבא ההוא דנכנס להזיע [ט]וקודם גזירה הוה אינו והא אביי שרא ליה לרב דימי בר ליואי לכברויי סלי ההוא [י]טעותא הואי וטעותא מי הדרא והא אמר אבידן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים כסבורים העם לומר חשכה הוא ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי שבת בשבת ונתפזרו העבים וזרחה החמה ובאו ושאלו את רבי ואמר הואיל והתפללו התפללו שאני [יא]צבור דלא מטרחינן להו: א"ר חייא בר אבין רב צלי של שבת בערב שבת רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת רב צלי של שבת בערב שבת אומר קדושה על הכוס או אינו אומר קדושה על הכוס ת"ש דאמר רב נחמן אמר שמואל [יב]מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס והלכתא כוותיה רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת אומר הבדלה על הכוס או אינו אומר הבדלה על הכוס ת"ש דאמר רב יהודה אמר שמואל [יג]מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס אמר ר' זירא אמר רבי אסי אמר ר' אלעזר א"ר חנינא אמר רב בצד עמוד זה התפלל ר' ישמעאל בר' יוסי של שבת בערב שבת כי אתא עולא אמר בצד תמרה הוה ולא בצד עמוד הוה ולא ר' ישמעאל ברבי יוסי הוה אלא ר' אלעזר בר' יוסי הוה ולא של שבת בערב שבת אלא של מוצאי שבת בשבת הוה: תפלת הערב אין לה קבע: מאי אין לה קבע אילימא [יד]דאי בעי מצלי כוליה ליליא ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמאן דאמר [טו]תפלת ערבית רשות דאמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ר' יהושע אומר [טז]רשות אמר אביי הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר [יז]הלכה כדברי האומר רשות. ת"ר מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע א"ל תפלת ערבית רשות או חובה אמר ליה רשות בא לפני רבן גמליאל א"ל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל והלא ר' יהושע אמר לי רשות א"ל [יח]המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל רבן גמליאל חובה אמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה אמר ליה ר' יהושע לאו א"ל והלא משמך אמרו לי רשות אמר ליה יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך עמד רבי יהושע על רגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי היה רבן גמליאל יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן עמוד ועמוד אמרי עד כמה נצעריה וניזיל בר"ה אשתקד צעריה בבכורות במעשה דר' צדוק צעריה הכא נמי צעריה תא ונעבריה מאן נוקמיה ליה נוקמיה לרבי יהושע בעל מעשה הוא נוקמיה לר' עקיבא דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות אלא נוקמיה לר' אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא הוא חכם דאי מקשי ליה מפרק ליה והוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלח והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה אתו ואמרו ליה ניהא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא אמר להו איזיל ואימליך באינשי ביתי אזל ואמליך בדביתהו אמרה ליה דלמא

שיפותיה אתא לקמיה דר' יהושע אמר ליה כלום חלקנו בין בור לחבר אמר ליה הן אמר ליה לאו אמר ליה והלא ר' יהושע אמר לי הין אמר לו המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש כיון שנכנסו עמד השואל ושאל כלום חלקנו בין בור לחבר אמר לו ר' יהושע לאו אמר לו רבן גמליאל והלא משמך אמרו לי הין אמר לו עמוד על רגליך ויעידו בך עמד ר' יהושע על רגליו ואמר אלמלי אני (מת) [חי] והוא (חי) [מת] יכול החי להכחיש את (החי) [המת עכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול להכחיש את החי] היה רבן גמליאל יושב ודורש ור' יהושע עומד עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן העמד: נוקי לר' עקיבא לית ליה זכות אבות. איתה בסנהדרין בפרק כל ישראל יש להן חלק (דף צז) מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים ומאן אינון ר' עקיבא ואיתה נמי בפ' הניזקין דמסכת גיטין (דף נז.): נוקי לר' אלעזר בן עזריה שהוא חכם ועשיר ועשירי לעזרא הסופר. החכמה שלו גלויה היא וידועה הלא תראה היאך אמר ר' יהושע אין דוד יתום שר' אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו באותה המעשה האמור במסכת חגיגה בפרק א' (דף ג) והעושר שלו נמי כבר גרסי' בפרק (במה אשה) [שבת דף נז] י"ב אלפי עגלי הנה מעשר ר' אלעזר בן עזריה מעבדיה כל שתא ובמס' קדושין בפרק האיש מקדש (דף מט) על מנת שאני עשיר אין אומרים כו' אלעזר בן חרסום וכו' אלעזר בן עזריה וייחוסו לעזרא הסופר נמי איתה במנחות בפרק כל המנחות באות מצה (דף נג) אמרו ליה רבנן לר' פרידא (רב עוירא) [ר' עזורא] בריה דרב אבטולס דהוא עשירי לר' אלעזר בן עזריה דהוא עשירי לעזרא קאי אבבא ובגמרא דפרקין דבני מערבא [הלכה ח] וגם (בפסחים בפרק תמיד) [צ"ל בתענית פ"ד ד"א] גרסינן הלכו ומינו את ר' אלעזר בן עזריה בן י"ז שנה ונתמלא כל ראשו שיבה והיה ר' עקיבא ישב ומצערו ואומר לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן גדולים יותר ממני אשרי אדם שזכו לו אבותיו אשרי אדם שיש לו יתר להתלות בה כמה היתה יתידתו של ר' אלעזר בן עזריה שהיה עשירי לעזרא:

נגד רבו. אלא רבו ומרלאה כאילו הם שויס: **אחורי רבו.** נמי יוהרא הוא: **שלום לרבו.** כשאר כל אדם שלום עליך ולא אמר לו שלום עליך רבי: **והיינו דקאמר ליה.** אותו היום שהתפלל רב של שבת בערב שבת אמר ליה רבי ירמיה מי בדלת מן המלאכה דואיל וקבלת עליך שבת בתפלתך: **ולא אמר ליה מי בדיל מר.** שמע מינה תלמיד חבר הוי ליה: **לגיס המרחץ.** שלקח דעתך לאחר שגזרו על הזיעה ועל הרחיצה בשבת כדאמרי' במסכת שבת פרק כירה שהסיקוה (ד' מ.) אלמא אע"ג דלגי לא בדיל מאיסורי שבת: **אמר רבא להזיע.** נכנס להזיע מחמת חום בית המרחץ ולא נתן עליו מים: **וקודם גזרה.** עד שלא גזרו על הזיעה. ובכל דוכתא דאמרינן כדאמר רבא להזיע כו' מהכא אמרינן: **לכברויי סלי.** לעשן אותן בגפרית לאחר שהתפלל של שבת בערב שבת: **טעותא הואי.** לא קבל עליו תוספת שבת משעת תפלה מדעת אלא יום המעונן היה וכסבור משכה ואחר כך זרחה חמה: **הואיל והתפללו התפללו.** ולא הצריכם להתפלל משתחשך אלמא תפלה היא. ואע"פ שלא אותרו במלאכה דהוא עשיר לא הוה אלא כמלאכה דגס ולא לעבור על ל"ת אבל לענין תוספת אע"ג דבטעות הוה תוספת הוא ע"י תפלה הואיל ואמר תפלה קבלה היא: **בעני פריסין.** חכמים המגלחים זה את זה בהלכה: **היאך יכול החי להכחיש את החי.** על כרחי אני צריך להודות שאמרתי לו רשות: **הסורגמן.** שהיה עומד לפני רבן גמליאל ומשמיע לרבים את הדרשה מפי רבן גמליאל: **עמוד.** שתוק: **אשתקד.** שנה שעברה: **בראש השנה.** במסכת ראש השנה (דף כה.) שאמר לו נוחר אני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך ובבכורות (ערב) בפרק כל פסולי המוקדשים (דף לא.) פירשו מעשה (אחר) [אחד] שאירע לר' יהושע עם רבן גמליאל דכשיף ליה קמי רבנן והעמידו על רגליו ברבים עד שנכנסה קנאה בלב כל העם שהיו לשם ושיתקו את המתורגמן רזו היא הגירסא של זו המעשה ר' צדוק הוה ליה בוכרא רמא ליה שערי בסלי נצרין של ערבה קלופה בהדי דאכיל איכוע

מסורת הש"ס

ה) סנהדרין קו. וש"נ, ו) סוטה דף מ: וסוף מסכת כלה. ז) [מירוגין מ:], ד) [נעלה לב.], ח) [נעיל ד: שבת ט:], ו) ש"ל רשום דף ומלכתא דדכרי האומר חוכם ורב אמר אלכה דדכרי האומר רשות ע' יומא דף מז:, ז) [כתובות ט. וש"נ בתוס'], ח) [שיף לדף כה.], ט) לענ' לאומרת כל"ל רש"ל, י) עיין ל"ל ורש"ל.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה הואיל וכו' נמי ניחמא לענין מלאכה ומאמאי שרי: (ב) ד"ה שאני וכו' אין איסור בעשיית כל"ל ומיהא איסורא ממקן:

גליון הש"ס

גמ' והמחזיר שלום לרבו. כריש"ף וכרא"ש ליתא לאת והמחזיר שלום לרבו: שם דתלמיד חבר הוה. עיין קדושין ד' מ"ו ע"ש תוס' ד"ה נלאין: שם וקודם גזרה הוה. ע' שבת ד' מ' ע"ב בכרא"ש ד"ה דהא מעשה. וכרא"ש מחדושיו שם:

מוסף רש"י

דתלמיד חבר הוה. תכס כמותו אלא שלמד ממנו דבר אחד לו יותר (ערובין מג.). מי בדלת. פעם אחת מתקשרו שמים בעבים והתפלל רב של שבת מבעוד יום ואמר ליה רב ירמיה לרב מי בדלת מן המלאכה משקבלת עליך שבת (ערובין מז:). תפלת ערבית רשות. מפני שהיא כנגד הקטר חלבים ואמורים שאין מעכבין כפרתן (שבת פז:). בעלי תריסין. מגיסים, תלמידי חכמים הנלחמים במלחמה של תורה (בכורות לו.). יכול החי להכחיש את המת. הייתי יכול להכחיש ולומר לא אמרתי (שם). היאך יכול החי להכחיש את החי. ולא כך אמרתי ואחזיר לי (שם).

רב ניסים גאון

אמר רבא [כר'] להזיע וקודם גזירה. איתה מיפרשה במס' שבת בפ' כירה (דף מ.) אמר ר' שמעון בן פזי אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא בתחלה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת כו' ראו שאין הדבר עומד התירו להן חמי טבריא ועדיין דיעה במקומה עומדת הודיענו בכאן כי רבי שהתפלל של שבת בערב שבת כבר קיבלה לשבת עילויה ואיחייב לשבות ונאסרו עליו החמין להרוץ בהן ולא נכנס במרחץ אלא להזיע בלבד וזה המעשה היה קודם שגזרו חכמים על הזיעה לפי מה שיש בהלכה שהוכרכנה אסרו להן להזיע: אמרי [עד] כמה נצעריה וניזיל בר"ה צעריה בבכורות צעריה. האי דצעריה בראש השנה שנוי הוא בפרק אם אינן מכירין אותו (דף כה.) דתנן ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו שלח לו רבן גמליאל גזור אני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך ובבכורות (ערב) בפרק כל פסולי המוקדשים (דף לא.) פירשו מעשה (אחר) [אחד] שאירע לר' יהושע עם רבן גמליאל דכשיף ליה קמי רבנן והעמידו על רגליו ברבים עד שנכנסה קנאה בלב כל העם שהיו לשם ושיתקו את המתורגמן רזו היא הגירסא של זו המעשה ר' צדוק הוה ליה בוכרא רמא ליה שערי בסלי נצרין של ערבה קלופה בהדי דאכיל איכוע

מוסף תוספות

א. אבל לחנם אין לו לבטלה. תוס' לענ' כו. ד"ה עשה. ב. להודיענו שהיא רשות. תוס' הרא"ש.

רבינו חננאל

הוקשה תפלת מנחה לתמיד שנאמר תכון תפילתי קטרת לפניך ונו'. ותו הא דאמר ר' [אלינזר] העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים, אוקמוה אביי בר אבין ור' חנינה בר אבין כל שאינו מתפלל עם דמדומי חמה, דאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה שנאמר יראוך עם שמש, ואע"ג דלייטי עלה במערבא, הני מילי מאן דמאחר טפי, אבל קודם ביאת שמש כמעט שפיר דמי. ירושלמי ר' יוסי בר חנינא הוה מצלי עם דמדומי חמה שנא' על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא, לעת מצוא של יום. ואע"ג דשעת תפילת מנחה משש שעות ומחצה ולמעלה עד הערב, מאן דמצלי [לה] מפלג מנחה קטנה ולמעלה טפי עדיף, ובלבד שלא ידחה את השעה. [והאומר דבר שלא שמע מרבו. פי', שלא לומר דבר שלא שמע מרבו מעולם]. [דקאמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב מיבדלת. כיון דאת מצלי של שבת מבעוד יום אי בדלת וקבלת שבת עליך, וא"ל בדלנא]. [וקודם גזירה הוי. עי' פי' ר"ח שבת כ, א]. פעם אחת נתקשרו שמים בעבים כסבורים העם לומר חשכה היא ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי שבת בשבת ונתפזרו העבים וזרחה החמה וכו'. מעשה היה בימי אבותינו הקדומים ז"ל, פעם אחת ערב שבת היה יום המעונן, וכסבורין העם שתשיכה והדליקו את הנרות, ולא הספיקו להתפלל מנחה עד שנשבה הרוח ונתפזרו העבים וראו השמש, ולא התפללו ערבית והיה שהות ביום והתחילו הנרות לכבות. ושאלו לחכמי הדור ואמרו, שאותם שהדליקו הנרות אסורין להדליק ולעשות מלאכה, משום שכבר קבלו עליהם את השבת, אבל שאר אנשי בית מותרין להדליק רב אחר, אבל באותו נר שהדליק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף עליו שמן, ואפילו אם כבה אסור לטלטלו וליגע בו עד מוצאי שבת, אבל איש אחר מותר להדליק נר אחר. ת"ש דאמר רב נחמן אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס וכו'. וכך עלתה שמועה זו, כל המתפלל של שבת בערב שבת מדעתו בלא טעות, חייב לשבות במלאכה מיד, שכבר קבל עליו את השבת ומוסיפין מחול על הקדש, ואי בעאי מיכל מקדש, ואע"ג דעדיין לא חשכה לילי שבת. וכן המתפלל שמונה עשרה ברכות של מוצאי שבת אומר הבדלה על הכוס מיד, ואע"פ כן אסור במלאכה עד שתחשך. מאי אין לו קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות. שהלכה כר' יהושע דאמר רשות, משום דרב ושמואל הלכה כרב באסורי דתפלה אסורא היא. והא דאמר בפ"ק בברייתא אי בעית אימא לאפוקי מאמאן דאמר תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה, ההיא ברייתא סוברת בתפילת ערבית כרבן גמליאל ולית הלכתא כוותיה. [והני מילין] מי שלא נהג להתפלל אבל אם נהג להתפלל, נעשית עליו חובה ואסור לבטלה. תנו רבנן מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע, א"ל תפלת ערבית רשות או חובה אמר ליה רשות. נקטינן מרבותינו שמה שאמר ר' יהושע רשות, במקום שלא נהגו להתפלל כלל, ואותו תלמיד הוא שלא דיקדק. וכששאל רבן גמליאל כלום יש אדם חולק בדבר זה, השיבו ר' יהושע לאו, מפני שהיה אומר בדעתו שגם רבן גמליאל מודה שהיא רשות, וכיון ששמע שהודה לחובה חזר בו. וסמך בזה שאמרו אם באין אנו לדון אחר רבן גמליאל צריכין אנו לדון אל בית דין שעמד מימות משה. ולא עוד אלא שר' יהושע לא הודה רשות אלא במקום שלא נהגו להתפלל תפילת הערבית כלל, ולפיכך אמר ר' יהושע שלא אמר שהוא רשות, וח"ו שכפר, כי בדעתו אמר, שלא אמרתי לו שהיא רשות לגמרי אפילו במקום שנהגו, כי דב"ע במקום שנהגו [שלא לעשות כלל] [נעשית עליהן חובה] והתלמיד הוא שלא דיקדק (עליהן חובה). והאירנא פשט דבר זה ונהגו כל ישראל ונעשית חובה, דהא רב דאסיק לקמן (ולפיכך א"ר יוחנן שלא אמר שהוא רשות) אם טעה ולא הזכיר של ר"ח, ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החדש (רשות ח"ו שכפר בו שלא על) בלילה אלא ביום, ש"מ דאי טעה בזולתי ר"ח כגון בשבתות ויו"ט מחזירין אותו כמו בתפילת חובה. אלא נקמיה לר' אלעזר בן עזריה. למה לא מינו לר' אליעזר בן הורקנוס ומינו לר' אלעזר בן עזריה לנשיא שהיה תלמידו, מפני שהיה זקן מאוד, ותניא בפרק אחד דיני ממונות אין מושיבין בסנהדרין זקן וסרוס ומי שאין לו בנים ואכזרי.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

ה"ג **דלמא מעברין לך אמר לה יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ניכבר.** ול"ג מעלין בקדש: **כסא דמוקרא.** [ב] כוס זכוכית יקרה שקורין לה בלשון ישמעאל ערקי"א ומומרים בני אדם במשל הדיוט יום אחד ישתמש בו בעליו ויתכבד בו ואם ישבר ישבר: **ניים לך חיורפא.** אין לך שערות לבנות של זקנה ונאה לדרשן להיות זקן: **י"ח דרי חיורפא.** י"ח שורות של זקנה: **קא חלשא דעתיה דר"ג.** כשראה שנתוספו היום תלמידים רבים והיה דואג שלא יענש במה שמנעם בימיו מלבא: **דמליין קטמא.** כלומר אף אלו אינם רואויים: **מלויה.** נספק שלא פירשוה מתוך שרבו התלמידים רב החדוד והפלפול: **נאשיתא דביתיה דמשחרן.** כותלי ביתו של ר' יהושע שהיו שחורות: **שפחמי אפה.** עושה פחמים וי"ל נפח: **געגיתי לך.** דבריהו נמולך יותר מן הראוי: **דלגיש מדא.** הרגיל לגנוב המעיל ילבש כלומר הרגיל בגאיות יהיה נגיע: **מזה בן מזה.** כהן בן כהן יזה את מי חטאת: **אפר מקלה.** אפר הקלוי בתנורים ובכירות כלומר אפר פתם: **אבא של מי היפה.** במסכת תגיגה: **ואוזו תלמיד.** שאל תפלת ערבית רשות או חובה רשב"י הוא: **ונקרא פושע.** המאחר כ"כ: **מתפלל של מנחה.** מאחר שהגיע זמנה כדי להקדימה בתפלת זמנה שלא יקרא פושע גם עליה: **ואח"כ של מוספין.** הואיל ואינה [ג] זמנה אינו עובר דהא אמרי רבנן ושל מוספים כל היום: **שוו מלוה עוברת.** ר' יהודה לטעמייה דאמר עד שבע שעות ותו לא: **כי חלפי רבנן.** תלמידים היוצאים מבית ר' נתן: **מאן אמר הלכה כי מדרשא.** מי מבני הישיבה אמר בבית המדרש שהלכה כר' יהודה: **חדא היא לך או חדא היא לך.** אחת היא לך שלא למדת דבר משמו של ר' יוחנן שלא זו נלבב לכך מזיבה היא לך או חדשה היא לך שהיית סבור שאחד מן האחרים אמרה: ה"ג **א"ל חדא היא לי דמספקא לי בר' יהושע בן לוי.** סבור הייתי שר' יהושע בן לוי אמרה: **אמר ריב"ל** גרסי'. ול"ג דאמר: **ממועד.** מאמת שהעבירו מועדי התפלות ומגיס יהיו נוגיס ומקופיס וכליס: לא

ושל מוספין כל היום. הקשה הרב רבינו שמשון ז"ל דאמרי' בפרק תמיד נשחט (דף מח.) מוספין בשש בזיכין בשבע וכ"ת ה"מ למצוה אבל דיעבד כל יומא נמי זמניה הוא הרי [ד] בתמורה (פ"ב ד' יד) משמע שהמוספין היו נשחטין עם התמיד וקטרין עמו. ותירץ דהתם מיירי בשבת [ט]:

הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף. מכאן יש ליזהר ביוה"כ להתפלל תפלת שחרית קודם שש שעות ומתלה דהיינו קודם שיגיע שעת המנחה דאע"כ היו לריכין להתפלל תפלת המנחה קודם[אא] והר"י אומר דאינו לריך דהא דקאמר שיתפלל תפלת המנחה קודם היינו כשיש לו לעשות לריכו שלא יוכל להתפלל תפלת המנחה בזמנה ולריך להתפלל שיהיה מיד[ב] כגון שהיה לו ליל לעבודה גדולה כמו לגשואין ומתיירא שמא ימשוך בעשודתו או שיתבטל אבל אם היה לו שהות להתפלל אחר תפלת מוסף תפלת המנחה אינו לו להקדים תפלת המנחה אלא יתפלל כסדר מוסף ואח"כ מנחה[ג]:

כדמתרגם רב יוסף על דאחרו זמני מועדיא. ואי משמעי ברגלים אין שייך לומר לשון אימור שהרי אין להם תשלומין אלא ע"כ בתפלה משמעי קרא: כיון

דלמא מעברין לך אמר לה [לשתמש אינש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר אמרה ליה לית לך חיורתא ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיורתא היינו דקאמר ר' אלעזר בן עזריה [ו]הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח [ז]ונתנה להם רשות לתלמידים לכנס שהיה ר"ג מכריז ואומר [ח]כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי א"ר יוחנן פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן חד אמר אתוספו ארבע מאה ספסלי וחד אמר שבע מאה ספסלי הוה קא חלשא דעתיה דר"ג אמר דלמא ח"ו מנעתי תורה מישראל אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמליין קטמא ולא היא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה תנא עדיות בו ביום נשנית וכל היכא דאמרינן בו ביום ההוא יומא הוה ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה ואף ר"ג לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת דתנן [ט]בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש אמר להם [י] מה אני לבא בקהל א"ל ר"ג אסור אתה לבא בקהל א"ל ר' יהושע [יא]מותר אתה לבא בקהל א"ל ר"ג והלא כבר נאמר [יב]לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' א"ל ר' יהושע וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין [יג] [יד]כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות שנאמר [טו]ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שוסתי ואוריד כאביר יושבים [טז]וכל דפריש מרובא פריש אמר לו ר"ג והלא כבר נאמר [יז]ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה' וכבר שבו אמר לו ר' יהושע והלא כבר נאמר [יח]ושבתי את שבות עמי ישראל ועדיין לא שבו מיד התירוהו לבא בקהל אר"ג הואיל והכי הוה איזיל ואפייסיה לר' יהושע כי ממא בביתיה חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן א"ל [יט]מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה א"ל אוי לו לדור שאתה פרנסו [כ]שאי אתה יודע בצערן של ת"ח [כא]במה הם מתפרנסים ובמה הם נזונים אמר לו נעניתי לך מחול לי לא אשגח ביה עשה בשביל כבוד אבא פיים אמרו מאן ניזיל ולימא להו לרבנן אמר להו ההוא כובס אנא אזילנא שלח להו ר' יהושע לבי מדרשא מאן דלביש מדא ילבש מדא ומאן דלא לביש מדא יימר ליה למאן דלביש מדא שלח מדך ואנא אלבשיה אמר להו ר"ע לרבנן טרוקו גלי דלא ליתו עבדי דר"ג ולצערו לרבנן א"ר יהושע מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו אתא טרף אבבא א"ל [כב]מזה בן מזה יזה ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה א"ל ר"ע רבי יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו אמרי היכי נעביד נעבריה [כג]גמירי מעלין בקדש ואין מורידין נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא אתי לקנאויי אלא לדרוש ר"ג [כד]תלתא שבתי וראב"ע חדא שבתא והיינו דאמר מר [כה]שבת של מי היתה של ראב"ע היתה ואותו תלמיד ר' שמעון בן יוחאי הוה: [כו]ושל מוספין כל היום: א"ר יוחנן [כז]ונקרא פושע ת"ר [כח]היו לפנינו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוסף מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה ר' יהודה אומר מתפלל של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת [כט]א"ר יוחנן [ל]הלכה כדמתרגם רב יוסף תברא אתי מתפלל של מוסף ר' זירא [לא]כי הוה חליש מגרסיה הוה אזיל ויתיב אפתחא דבי ר' נתן בר טובי אמר כי חלפי רבנן אז איקום מקמייהו ואקבל אגרא נפק אתא ר' נתן בר טובי א"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא א"ל הכי א"ר יוחנן אין הלכה כר' יהודה דאמר מתפלל אדם של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה א"ל רבי יוחנן אמרה אמר ליה אין [לב]תנא מיניה ארבעין זמנין א"ל חדא היא לך או חדת היא לך א"ל חדת היא לי משום דמספקא לי בר' יהושע בן לוי: אריב"ל [לג]כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר [לד]נוגי ממועד אספתי ממך היו מאי משמע דהאי נוגי יוחאי הוה: [לה]ושל על שנאיהון דבית ישראל על דאחרו זמני מועדיא דבירושלים א"ר אלעזר כל המתפלל תפלה של שחרית לאחר ארבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי ממך היו מאי משמע דהאי נוגי לישנא דצערא הוא דכתיב [לו]דלפה נפשי מתוגה רב נחמן בר יצחק אמר מהכא [לז]בתולותיה נוגות והיא מר לה רב

יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה הלל מן דדוד ואיתא בפ' אע"פ שאמרו בכתובות (ד' סב) בדקו במשפחות רבי אתי משפטיה בן אביטל. והאי דאמרינן אעפ"כ לא עבדוה לר' אלעזר בן עזריה פירשו בתלמוד ארץ ישראל אלא מינו אותו אב בית דין והיינו דאמר מר שבת של מי היתה של ר' אלעזר בן עזריה היתה איתא בפירקא קמא דחגיגה (דף ג) תנו רבנן מעשה בר' יוחנן בן ברוקא ור' אלעזר חסמא שהלכו להקביל את פני ר' יהושע בפקיעין אמר להם מה חידוש היה בבית המדרש אמרו לו תלמידיך אנחנו ומימיך אנו שותין אמר להן אעפ"כ אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש שבת של מי היתה אמרו לו שבת של ר' אלעזר בן עזריה:

עין משפט נר מצוה

לג א מיי' פ"ד מהלכות ת"ת הלכה ל טוש"ע יו"ד סי' רמו סעיף ו:
לד ב מיי' פי"ב מהל' איסורי ביאה הלכה כה סמג לאוין קנז טוש"ע אה"ע סימן ד סעיף י:
לה ג מיי' פ"א מהל' ת"ת הלכה ט וכ"י מהל' מעמדות עניים הלכה יח:
לו ד מיי' פ"ט מהל' מלכים הל' ז טוש"ע י"ד סימן רמה סעיף כב בהגהה:
לז ה ו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה ה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן רפו סעיף ה:
לח ז מיי' שם הל' יא טוש"ע שם סעיף ד:
לט ח טוש"ע שם סעיף ה:

תורה אור השלם

1. לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל יְיָ גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל יְיָ עַד עוֹלָם: דברים כג ד
2. כִּי אָמַר בְּכֹחַ יָדִי עָשִׂיתִי וּבְחָכְמָתִי כִּי נָבוֹנְתִּי וָאָסִיר גְּבוּלֹת עַמִּים וַעֲתוּדוֹתֵיהֶם שֹׁשֹׁתִּי וָאוֹרִיד כַּאַבִּיר יוֹשְׁבִים: ישעיהו י יג
3. וְאַחֲרֵי כֵן אָשִׁיב אֶת שְׁבוּת בְּנֵי עַמּוֹן נְאֻם יְיָ: ירמיהו מט ו
4. וְשַׁבְתִּי אֶת שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבָנוּ עָרִים נְשֹׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ אֶת יֵינָם וְעָשׂוּ גַּנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פִּרְיהֶם: עמוס ט יד
5. נוּגֵי מִמּוֹעֵד אֲסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ מַשֵּׂאת עָלֶיהָ חֶרְפָּה: צפניה ג יח
6. דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי כִּדְבָרֶךָ:

תהלים קיט כח

7. דִּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת מִבְּלִי בָּאֵי מוֹעֵד כָּל שְׁעָרֶיהָ שׁוֹמֵמִין כֹּהֲנֶיהָ נֶאֱנָחִים בְּתוּלֹתֶיהָ נוּגוֹת וְהִיא מַר לָהּ: איכה א ד

רבינו חננאל

[שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר כל תלמיד] שאין תוכו כברו שאין ... [אלא אחת בפה ואחת בלב. חצבי חיוורי [דמליין סרי]קתא. פירי כדים לבנים [מלאים יין]חושים. גם רבן גמליאל לא [מנע עצמו מבית המדרש בו] ביום. יהודה [גר עמוני .... א"ל מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה. עושה מעשה מחט שמלאכתן בפחמים. א"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא א"ל ר' יוחנן מאי היא א"ל מתפלל של מנחה ואח"כ של מוספין. אע"ג (דא"ר) דתני ר' יהודה כי תפילת המוספין עד שבע שעות, ואמר ר' יהושע בן לוי כל המתפלל תפלת המוספין אחר ז' שעות לר' יהודה חשוב כנוגי ממועד, פי' כיון שאיחר תפלת המוספין ממועדה תבר אייתי עליה, כאשר פי' בתרגום נוגי תברא, קיי"ל כר' יוחנן דפסק הלכתא ותנינן סתמא של מוספין כל היום.

רב ניסים גאון

רבינו להלל הזקן דהוי ליה רבן גמליאל חמישי להלל ובנו רבן שמעון ששי להלל ובנו ר' יהודה הנשיא שהוא רבי הוא רבינו הקדוש הוי שביעי להלל הזקן ואיתא במסכת שבת בפרק במה בהמה (דף נז) רבי דאתי מדוד מהקן בזכותיה דדוד ובגמרא דפרק אחרון דתענית דבני מערבא (והלכה ב) אמרי אמר לוי מגילת

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר להם (מה לגי) מל"מ. וי"ל ס"ל מותר: (ב) שם במקומן הן יושבין והלא כבר:

גליון הש"ם

גמ' מבותלי ביתך. עיין תוס"ד ס"ל עגין קמ"ב: שם ונקרא פושע. עיין לקמן (דף מ"ג ע"ב): שם בי הוה חליש מגרסיה. עיין עיזוזין (דף כ"ח ע"ב):

מוסף רש"י

הרי אני כבן שבעים שנה. כבר הייתי נראה זקן, ולא זקן ממש, שבאת עליי שיבה (לעיל יב:). מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה. כמו (תענית ז.) מכמה מפולמים בכלי מטבר (ע"ז פז:) עי"ש). גלי. שפנים (ב"מ קח. וב"ב ח.). מי מערה. קרוחים הם (קדושין נח:). אפר מקלה. כלומר פתם אפר שבא מן הקלוי בפא (שם). מעלין בקדש ואין מורידין. מקבל יפגיע לה בממנות בפלק שמי אלהם (שבת כא.). היו לפניי שתי תפלות. שסבא ולא התפלל של מוספין עד זמן המנחה (זבחים יב.).

מוסף תוספות

א. להקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין. פוס' ר"י שילגלאן. ב. שהיו שתיהן לפניו, כלומר שהיה בדעתו להתפלל עכשיו שתיהם. רשב"ם. ג. אם לא היה בדעתו להתפלל תפלת המנחה עד דמדמי חמה מתפלל של מוספין לבדה, דלמה יתחייב להקדים ולהתפלל תפלת המנחה מחמת תפלת המוספין. סס.

רב ניסים גאון

וזה שאמרו כל בו ביום דאמרינן ההוא יומא איתמר. יש במשנה הרב' מזה הענין כגון האי דתנן במס' ידים (פ"ג מ"ה) אמ' ר' שמעון בן עזאי מקובל אני מפי ע"ב זקנים ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בראש ששיר השירים וקהלת מטמאין את הידי' אמר ר' עקיבא חס ושלום וכו' (פ"ד מ"א) בו ביום נמנו וגמרו על עריבת [הרגלים] בו ביום אמרו [משנה ב] כל הזבחים וכו' ובתוספתא [בידים פ"ב] בו ביום עמד יהודה גר עמוני: **אמר** רבן גמליאל השתא איזיל ואפייסיה לר' יהושע אזל חזינהו לאשיתא דביתיה דהוו קא משחרן כו'. ופירשו בגמרא דבני מערבא אזל ואשכח לר' יהושע יתיב עביד מחטין אמר ליה מן אילין את חיי אמר ליה עד כדון את בעי מידע אי לדור שאתה פרנסו. והאי דאמר ליה עשה בשביל כבוד בית אבא כלומר בשביל הלל הזקן וקני שהיה מזרע דוד כדגרסינן בפ' יציאות השבת (דף סז) הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית ק' שנה וזה רבן גמליאל הנזכר בכאן הוא בנו של רבן שמעון בן גמליאל שהוא

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

לא על לפרקא דרב יוסף. שהיה רגיל היושיבה בפומבדיתא והיה דורש בשבת קודם תפלת המוספין ולאחר הדרשה היו הולכים לבית הכנסת ומתפללים תפלת המוספין: **בלבור שנו.** אם הוא בנהר"ן עם הגבור לא יקדים להתפלל: **מתני' מה מקום.** כלומר מה טיבה: **גמ' ולא אחשב.** ושמתו תברי על כשלוני הרי דעות שתים שיבאו על ידי שתגרום להם [a] שיעגשו: **מיושבי קרנות.** תנוחים לו עמי הארץ שעוסקים בדבר שיחה: **מהגיון.** לא תרגילום במקרא יותר מדאי משום דמשכח. לשון אחר מפיות ילדים: **דעו לפני מי וכו'.** כדי שתתפללו בילדה וכוונה: **עמוד הימיני.** שני עמודים העמיד שלמה בהיכל שם הימני יכין ושם השמאלי בועז (מלכים ז ז). הימיני לעולם תשוב: **פעים.** המפולש פי"ק בלע"ז: **אוסרני.** תוכש אותי: **מיפס עולם.** לעוה"ב: **הייתי בוכה.** מתיאמת משפטו אם לדין מוליכין אותי לפניו: **עד לא.** בתמיה לומר ולא יותר ממורא בשר ודם: **ולוא.** שיהא כמורא בשר ודם שאם כן תתלו מעבירות הרבה: **עביה.** בשתר ממורא הבריות ויודע שהכל הוא גלוי להקב"ה ואינו מניח בכך: **מפני הטומאה.** טומאת אהל המת בכל הבית: **לחזקיהו.** שבא אלי לנוותי: **מתני' מעין שמנה עשרה.** בגמרא[1] מפרש: **הושע ה' וכו'.** זו תפלה קצרה: **בכל פרשת העבור הו'.** מפרש בגמרא[2]: **אם אינו יכול לירד.** שאין לו מי שיאמר את תמורו: **יחזיר את פניו.** לצד ירושלים: **נאסדא.** כמו ותשס בשד רגלי (שיר יג) בית הסתר שקורין ציפ"ס בלע"ז. לשון אחר עגים הקשורים זה עם זה הרבה יחד ובלשון מקרא קורא אותם רפסודות (ד"ה ב ג) ובלע"ז רדיי"ל ובלשון אשכנז ווי"ס ומשיטין בנהר להוליכן ממקום למקום ויכולין להלך עליהן כמו בספינה: **גמ' הבו לה' בני אלים.** שהוא רמז לאבות וגבורות וקדושת השם כדאמרינן בראש השנה (דף לב.) מגין שאומרים אבות ת"ל הבו לה' בני אלים כו': **שיפפקו.** שילחו הפקקים הם הקשרים כמו שמגיעים (ב"ב ט:) בקיש ובגפנים מן הפקק (3) שבמעלה והוא הקשר שחבל הקנה פקוק ופתוח שם: **איסר.** שני קמטים אחד מלמטה ואחד מלמעלה וכאיסר רוחב בשר באמצע: **דמצער נפשיה.** שהוא מיכר שחפץ לברוא אלא שהוא מצטער: **ביבנה הקנוה.** לאחר זמן מרובה: **הפקולי.** מוכר פקולי אמר גפן שקורין קוטו"ן: והשקיף

כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לטעום כלום וכו'. ואיתא לה לרבי יהושע מפסיקין ותפילו מן האמצע ולא היא: לייט

רב אויא חלש ולא אתא לפרקא דרב יוסף למחר כי אתא בעא אביי לאנוחי דעתיה דרב יוסף א"ל מ"ט לא אתא מר לפרקא א"ל דהוה חליש לבאי ולא מצינא א"ל אמאי לא טעמת מידי ואתית א"ל לא סבר לה מר להא דרב הונא דאמר רב הונא אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספין א"ל איבעי ליה למר לצלויי צלותא דמוספין ביחיד ולטעום מידי ולמיתי א"ל ולא סבר לה מר להא דא"ר יוחנן [a] אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור א"ל לאו אתמר עלה א"ר אבא [b] בצבור שנו ולית הלכתא [c] לא כרב הונא ולא [d] כריב"ל כרב הונא הא דאמרן כריב"ל דאריב"ל [e] כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה: **מתני'** ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי: **גמ'** ת"ר [f] בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא אומר [a] על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם ביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת: ת"ר [g] כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו רבינו למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא אמר להם הזהרו בכבוד חבריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ"כ הייתי בוכה ועכשיו שמוליכים אותי לפני ממ"ה הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם ואם אוסרני איסורו איסור עולם ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנם ואיני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אבכה אמרו לו רבינו ברכנו אמר להם יהי רצון [i] שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם אמרו לו תלמידיו עד כאן אמר להם ולואי תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם. בשעת פטירתו אמר להם פנו כלים מפני הטומאה והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא: **מתני'** רבן גמליאל אומר בכל יום ויום מתפלל אדם שמנה עשרה רבי יהושע אומר מעין י"ח ר"ע אומר [i] אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל י"ח ואם לאו מעין י"ח ר"א אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ר' יהושע אומר ההולך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור [j] יהיו צרכיהם לפניך ברוך אתה ה' שומע תפלה היה רוכב על החמור ירד ויתפלל ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים היה מהלך בספינה או באסדא יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים: **גמ'** [k] הני י"ח כנגד מי א"ר הלל בריה דר' שמואל בר נחמני [l] כנגד י"ח אזכרות שאמר דוד [1] בהבו לה' בני אלים רב יוסף אמר כנגד י"ח אזכרות שבקריאת שמע [m] א"ר תנחום אמר רבי יהושע בן לוי כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה: ואמר ר' תנחום אמר רבי יהושע בן לוי [n] המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה עולא אמר [o] עד כדי שיראה איסר כנגד לבו רבי חנינא אמר [p] כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך אמר רבא [q] והוא דמצער נפשיה ומחזי כמאן דכרע הני תמני סרי תשסרי הוויין אמר רבי לוי ברכת הצדוקים ביבנה תקנוה כנגד מי תקנוה א"ר לוי לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני כנגד [2] אל הכבוד הרעים לרב יוסף כנגד אחד שבקריאת שמע לר' תנחום א"ר יהושע בן לוי כנגד חוליא קטנה שבשדרה: ת"ר [r] שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה אמר להם ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים עמד שמואל הקטן ותקנה לשנה אחרת שבחה והשקיף

---

a) שבת דף ט:, b) נ"י ויסיו, c) תוספתא פ"ג הכ"ה, d) מגילה יח:, e) ע' בתי"מון, f) [נלקמן כט.], g) [נלקמן כט:], h) [תענית כה: ב"ק פח.].

תורה אור השלם

1. מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיְיָ בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיְיָ כָּבוֹד וָעֹז:
2. קוֹל יְיָ עַל הַמָּיִם אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים יְיָ עַל מַיִם רַבִּים: תהלים כט ג

הגהות הב"ח

(a) גמ' מזכות שנתן"ש ר' תנחום א"ר יהושע בן לוי אמר כנגד: (b) רש"י ד"ה שיתפקקו וכו' מן הפקק ולמעלה:

גליון הש"ס

גמ' בשחלה ר"א. במס' דרך ארץ רבה פ"ג אימא ר"מ בן עזריה. וע"ש עוד איזה שיעויים: שם הני י"ח בגנר מ'. ע' מדרש תנחומא פ"פ ויגש עוד איזה טעמים. ופס אימא דריב"ל אמר נגד ר"מ מזכות שאמר דוד בהבו לה' בני אלים:

הגהות הגר"א

[a] גמ' ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא. כל זה ל"ל למעלה קודם ולא אכשל:

לעזי רש"י

פי"ק. מעדר. **צים**"ש [צי"ף]. סד (מכשיר הכובל את הרגלים). **רדיי"ל** [רי"ד]. רפסודה. **ולו"ס.** אסדה. **קוטו"ן.** כותנה.

מוסף רש"י

נר ישראל. שאתה מאיר עיני תמימים (עדרין י). **על הסדר.** כתפסת המקבלות (מגילה יז: ע"ש בגמ').

רבינו חננאל (המשך)

מעיו ונראה הסתום, והוא הנקרא צפור נפש שבשלהי החזה [באמצעיתו בולט] והוא כשיעור איסר. ויש מי שאומר עד שיכוף קומתו ויראה איסר מוטל בארץ כנגד לבו, מפני שהאיסר מטבע קטן, ואם לא ישוח [וויעיין] אינו מכיוון בארץ בעת שהוא מכוון ומוטל כנגד לבו. ר' נחוניא אומר **כיון שנענע ראשו וכו'.** פי', שהרכין בראשו ומתראה כבורע, דיו. וקיימא לן כוותיה. מיהו מאן דטרח וכרע טובא טפי עדיף, דהא ר' ששת כי כרע כרע כחזרא, שהוא רך ונכפף הרבה, וכי זקיף זקיף כחויא [שזוקף הראש לכתחלה]. **יחזיר פניו.** פי' כנגד מקום התפלה. **היה** יושב בספינה **או באסדא.** פי' אסדא רפסודות כדכתיב רפסודות על ים יפו. **ירושלמי:** היא אסדא היא אסקריא היא רפסודות. פי' קורות רבות קשורות כולן אחת אל אחת ואחת אל אחת, והולכין בהן בנהרות מקום למקום כמו שהולכין בספינה הקטנה. או באסדא שהם כבלים הנתונין ברגלי הכלואים בבית הכלא. **י"ח התקין שמעון הפקולי וכו'.** פירוש, בתחלה היו מתפללין שלש ראשונות ושלש אחרונות והאמצעיות בלא סדר ידוע לכל, אלא כל אחד כפי מה ששמע מרבו, וכיון דבא שמעון הפקולי וירד לפני התבה לפני רבן גמליאל ביבנה, והסדיר י"ח ברכות על הסדר שאנו מתפללין עכשיו, נתישרו הדברים בעיני רבן גמליאל וקבעם לכל להיות הכל מתפללין סדר אחד. אבל ברכת המינים לא היתה בידו מסורת [מרבו]. ירד [עמד] שמואל [הקטן] ותקנה בכללו אלו י"ח ברכות, וקבלו הצבור כולן להיות מתפללין בענין הזה. לשנה אחרת ירד שמואל הקטן לפני התיבה, ומפני אימת הציבור התחיל בברכת המינין ושכח טופסה, וכיון שהוא תיקנה לא העבירוהו מלפני התיבה והורידו אחר תחתיו, אלא המתינו עד שנזכר מטופסה והשלים תפלתו.

שעה ולא יתפלל חשך השמש ונמצא בטל מן התפלה, הילכך להקדים כמעט טפי עדיף. פירוש פרשת העבור ר' חסדא אמר בשעה שעברו ישראל על תורתך והם בצרה כאשה עוברה שאתה מלא עליהם זעם ועברה ומעברת עליהם משברי גליך יהיו כל צרכיהם לפניך. **ירושלמי:** ר' אחא בשום ר' (אמ') [אסא] כל זמן ששליח ציבור עובר לפני התיבה תובע צרכי עמך ישראל מלפניך. **ואמר ר' תנחום אמר ר' יהושע בן לוי המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקפקו כל חוליות שבשדרה.** פיקפוק זולתי פיקוק, דקיימא לן פיקוק סתימה כדגרסינן פקק החלון, ופקפוק פתיחה כדגרסינן בפרק קמא דסוכה, מפקפק ונוטל אחת מבינתים. וכשכורע אדם וכופף קומתו מתפתחות החוליות ונראות כי מתפתחות המתחתונות ומסתתמות מבפנים, ודוגמא לדבר קשרי אצבעותיו. **עולא אמר עד שיראה איסר כנגד לבו.** פי' עד שיראה איסר כנגד לבו. יש מי שאומר שכשכופף אדם עצמו מתקפל שיבורו בתוך

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

והשקיף. חשב לזכור אותה. לשון סוכה כדמתרגמינן ויסקף ואסתכי (בראשית יט): **רשע מעיקרו.** וסב מרשעתו פעמים שחזר ועשה רשע: **הוא יגאי.** ששנינו בקידושין (פ"ג דף סו.) שהרג חכמי ישראל: **יגאי רשע מעיקרו.** ועשה לדיק וחזר לרשעתו: **דאתחיל בה.** התחיל לאומרה ועשה באמצעיתה:

לא שנו. הא דאמר רב יהודה מעלין לאותו: **שבעה קולות.** במזמור קול ה' על המים (תהלים כט): **שאמרה תנה.** בפרשת עלן לבי (ש"ח ג): **כ"ד רננות.** בפרשת ויעמוד שלמה (מלכים א ח) רנה תפלה תחנה כלהון כ"ד אינה: **ביומא דרחמי.** שהולכין לבקש רחמים שעירים זה בזה ולא היו מניחין להכניס ארון לבית קדשי הקדשים כדאמרי' במועד קטן (דף ט.): **מעין כל ברכה.** אומר בקולר ומברך על כל אחת ואחת: **הכינגו.** שדבקו שעירים זה בזה ולא היו הברכות שבין אחת לאחרות לשלש אחרונות. הכינגו כנגד אתה חונן ומול את לבבנו כנגד השיבנו לתורתך לנו כנגד סלח לנו להיות גאולים כנגד גאולה וכן כולם: **נגאום ארלן.** לשון נוה כמו בנאות דשא ירביצני (תהלים כג) והוא כנגד ברכת השנים: **והסועים על דעתך.** העוברים על דברין: **ישפטו.** כנגד לדקה ומשפט. לשון אחר והסועים במשפט על דעתך ישפטו השיבה לנמרד לשפוט לדברין וכן עיקר נראה לי וכן פ"ע: **לייט עלה אביי.** לפי שמדלג הברכות וכולן בברכה אחת: **כל השנה מי עבדינן כרבי עקיבא.** כלומר כשאנו מתפללין י"ח שלמות מי עבדינן כר' עקיבא לומר ברכה רביעית בפני עצמה להשתא כשמתפללין הכינגו נעביד כותיה: **שבע תקון.** שלש ראשונות ושלש אחרונות והכינגו: **וגבללה.** להבדלה: **מגלו.** בתוך הכינגו כדרך שהוא כולה בתוכן הדעת ויאמר הכינגו ר' אלעזר המבדיל בין קדש לחול לדעת דרכיך: **נאטרודי.** לטעות: **בפתלא.** התפלה יכול אדם לכוין דעתו יותר מן האמצע: **גבורות גשמים.** הזכרה בעלמא היא לפיכך מחזירין אותו שאינה תפלה שיכול לאומרה בשומע תפלה: **ביחיד.** מחזירין אותו: **בצבור.** יחיד המתפלל עם הצבור: **דאדכר קודש ש"ש.** אין מחזירין אותו שיכול לאומרה בשומע תפלה:

מתנוים

והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו אמאי לא העלוהו והאמר רב יהודה אמר רב [א]טעה בכל הברכות כלן אין מעלין אותו בברכת הצדוקים מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא שאני שמואל הקטן דאיהו תקנה וניחוש דלמא הדר ביה אמר אביי גמירי מבא לא הוי בישא ולא והכתיב [ב]ובשובו צדיק מצדקתו ועשה עול ההוא רשע מעיקרו אבל צדיק מעיקרו לא ולא והא [ג]תנן אל תאמין בעצמך עד יום מותך שהרי [ד]יוחנן כ"ג שמש בכהונה גדולה שמנים שנה ולבסוף נעשה צדוקי [ה]אמר אביי הוא יגאי הוא יוחנן רבא אמר יגאי לחוד ויוחנן לחוד יגאי רשע מעיקרו ויוחנן צדיק מעיקרו הניחא לאביי אלא לרבא קשיא אמר לך רבא צדיק מעיקרו גמי דלמא הדר ביה אי הכי אמאי לא אסקוהו שאני שמואל הקטן דאתחיל בה דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע בן לוי [ו]לא שנו אלא שלא התחיל בה אבל התחיל בה גומרה: הני שבע דשבתא כנגד מי א"ר חלפתא בן שאול כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים הני תשע דר"ה כנגד מי א"ר יצחק דמן קרטיגנין כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפלתה דאמר מר [ז]בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה הני עשרים וארבע דתעניתא כנגד מי א"ר חלבו כנגד כ"ד רננות [ח]שאמר שלמה בשעה שהכנים ארון לבית קדשי הקדשים אי הכי כל יומא נמי נמרינהו אימת אמרינהו שלמה ביומא דרחמי אנן נמי ביומא דרחמי אמרי להו: רבי יהושע אומר מעין שמנה עשרה: מאי מעין שמנה עשרה רב אמר מעין כל ברכה וברכה ושמואל אמר [ט]הבינגו ה' אלהינו לדעת דרכיך ומול את לבבנו ליראתך ותסלח לנו להיות גאולים ורחקנו ממכאובינו ודשננו בנאות ארצך ונפוצותינו מארבע תקבץ והתועים על דעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידיך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא [א] אתה תענה ברוך אתה ה' שומע תפלה [י]לייט עלה אביי אמאן דמצלי הבינגו אמר רב נחמן אמר שמואל [יא]כל השנה כולה מתפלל אדם הבינגו חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת מתקיף לה רבה בר שמואל ונימרה ברכה רביעית בפני עצמה מי לא תנן [יב]ר"ע אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה ר' אליעזר אומר בהודאה [יג]אטו כל השנה כולה מי עבדינן כר' עקיבא דהשתא נמי נעביד כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדינן כר"ע תמני סרי תקון תשסרי לא תקון הכא נמי שבע תקון תמני לא תקון מתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל הבינגו ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול קשיא: אמר רב ביבי בר אביי [יד]כל השנה כולה מתפלל אדם הבינגו חוץ מימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים מתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר אתי לאטרודי אי הכי הבדלה בחונן הדעת נמי אתי לאטרודי אמרי התם כיון דאתיא בתחלת צלותא לא מטריד הכא כיון דאתיא באמצע צלותא מטריד מתקיף לה רב אשי ונימרה בשומע תפלה דא"ר תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה א"ר תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס מיתיבי [טו]טעה [יז]ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה [יח]בברכת השנים מחזירין אותו והבדלה [יט]בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס ל"ק הא ביחיד הא בצבור בצבור מ"ט לא משום דשמעה משליח צבור אי הכי האי מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מפני ששומע משליח צבור מיבעי ליה אלא אידי ואידי ביחיד ול"ק [כ]הא דאדכר קודש שומע תפלה הא

לייט עלה אביי אמאן דמצלי הבינגו. והכי קי"ל[א] ויש ספרים דמסיק ה"מ במתא אבל בדרך אבי דכדמשמע במכילתין (א) גבי רבי יוסי וכו':

ונכללה בהבינגו. והא דאמרינן בפ"ק דברכות (דף מ.): כל השנה כולה מתפלל אדם י"ח חון ממוצאי יה"כ מפני טורח לבור מפני התענית וי"ל שמתפללים י"ח שלימות מפני שב"ל הבדלה בחונן הדעת ותימה אמאי לא פריך ונכללה בהבינגו וי"ל דלא דמי דהתם כל השנה כולה מתפלל י"ח ואין לנו להקשות ונכללה מכלל כדי לשנות המנהג של כל השנה[ב] אבל הכא שכל השנה מתפלל הבינגו פריך שפיר למה לי לשנות המנהג בשביל אתה חוננתנו ונכללה בהבינגו:

מפני שיכול לאומרה בשו"ת. כדאמר [לקמן לא.] (עו"ג דף מ) שואל אדם לרבו בשו"ת ודוקא לרבו כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שלריך שדהו מיס דהוא מעין תפלה וכן שאלה אבל הזכרה והבדלה ושאר שבחים אסור שאינה מעין שו"ת ונראה שכל האומר בדוך אתה ה' שו"ת אחר שייס דברי תחנונים מיושב מגונה כדאמרי' (מגילה דף יח.) מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של מקום כלומר להוסיף ברכות על אלו ואפילו אם בא להתפלל שמנה עשרה עוד פעם אחרת אסור שנראה כמוסיף על הברכות והא דאמר לעיל (דף כא.) ולוחי שיתפלל אדם כל היום (ג) היינו דוקא ספק התפלל אבל ולחי אוקמינן לעיל שפוסק אחי' בתמצע ברכה כשמואל בפרק מי שמתו (שם) ומה ששליח לבור שונה בהן היינו להוציא רבים ידי חובתן ומה שמתפלל בלחש היינו כדי להסדיר תפלתו כדמוקמינן בפרק בתרא דר"ה (דף לד.):

הא

מסורת הש"ס

א) [לעיל פ"ב מ"ד], [יומא ט.], ג) [ל"ל ואמר], ד) [ר"ה יח. יומא סד.], ה) [שבת ג. מ"ק ט. סנהדרין קז.], ו) [קידושין לג. וש"נ], ז) [לקמן לג. נדה מ.], ח) [לקמן לג.], ט) תוספתא פ"ג הי"א לעיל סי: לקמן לב. תענית ג.;

תורה אור השלם

1. ובשוב צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל כְּכֹל הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה הָרָשָׁע יַעֲשֶׂה חָיֵי כָּל צִדְקֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא תִזָּכַרְנָה בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר מָעָל וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּם יָמוּת: יחזקאל יח כד

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה לייט וכו' במכילתין. ע"ב לעיל בפ"ק דף ג' וע"ש כתוס' בד"ה סיה לך: (ב) ד"ה מפני וכו' הייט דוקא בספק התפלל אבל בוודאי התפלל מוקמינן:

הגהות הגר"א

[א] **מרם** נקרא אתה תענה. נ"ב כי אתה עונה בכל מי. גי' רי"ף ורא"ש ועיין רמב"ם:

מוסף רש"י

גמירי. משורת מקלמתינו (פסחים נב:) משורת רבי מרבותי (שומה ח:). **בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה.** בא זכרונם לברכה ונגזר עליהם הריון (ר"ה יא. וכש"ז בתוס' שם:). **כ"ד רננות.** רנה תפלה אתה כתובים בתפלת שלמה עד כ"ד, וי"א כ"ד ברכות דתענית, ולא נסיבא (שבת ק:). **אומרה ברכה רביעית בפני עצמה.** להבדלה בתמלאי שבתות ואינו סולה בתוכן הדעת (נדה ח:).

מוסף תוספות

א. דלא מצלינן הבינגו. תוס' ר"י שילטון. ב. [ד]בטעם כל דהו אין לשנות הסדר. תוס' יומא פח. ד"ה מפני.

רב ניסים גאון

הני כ"ד דתענייתא כנגד מי אמר ר' חלבו כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה בשעה שהכנים ארון לבית קדשי הקדשים. ירושלמי: כ"ד תעניות כנגד כ"ד פעמים שכתוב בפרשת שלמה רנה תפלה תחנה. **מאי מעין שמונה עשרה רב אמר מעין כל ברכה וברכה.** פירוש, מזכיר שלש ראשונות כסדרן ואומר ברכה רביעית חנון מאתך דעה בינה והשכל בא"י חונן הדעת, והחזירנו בתשובה שלמה לפניך, בא"י הרוצה בתשובה, מחל לנו מלכנו כי פשענו בא"י חנון המרבה לסלוח, גואלנו מהרה למען שמך בא"י גואל ישראל, והעלה רפואה שלמה לכל מכותינו בא"י רופא חולי עמו ישראל, וברך שנתינו כשנים הטובות בא"י מברך השנים, וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל, מלוך עלינו אתה ה' לבדך בחסד וברחמים וצדקנו במשפט בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט. את המינים ואת מל'[כות] זדון במהרה תעקר תשבר ותמגר ותכניע אויבנו במהרה בימינו בא"י שובר אויבים ומכניע זדים. ועל כל הבטחתו בך יהמו רחמיך ושים חלקנו עמהם בא"י משען ומבטח לצדיקים. בנה ירושלים במהרה וכסא דוד לתוכה תכין בא"י בונה ירושלים. את צמח דוד עבדך תצמיח והושיענו בא"י מצמיח קרן ישועה. קבל ברחמים את תפילתינו בא"י שומע תפלה. ויאמר שלש אחרונות כתקנן. **ושמואל אמר הבינגו.** פי' אומר שלש ברכות הראשונות כתקנן ומתחיל הבינגו, הבינגו ה' אלקינו לדעת דרכיך, מול לבבינו לשוב ליראתך, סלח ה' לנו להיות גאולים, רחקנו ממצוקים ודשננו בנאות ארצך, ונפוצים מארבע תקבץ, והתועים השב צדק ומשפט, ועל הרשעים תניף ידך, וצדיקים ישמחו בבנין עירך ובתיקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך, טרם נקרא תענה בא"י שומע תפלה [ושלש אחרונות כתקנן]. **ירושלמי:** אית תנא שבע מעין י"ח, ואית תנא תני י"ח מעין י"ח, מאן דתני דיין מעין י"ח מסייע ליה לשמואל, ג' ראשונות וג' אחרונות הרי שש, והבינגו ברכה אחרת שחתם בה בא"י שומע תפלה הרי ז' מעין י"ח, מאן דתני י"ח מעין י"ח מסייע ליה לרב דאמר תחימה מעין כל ברכה וברכה אשר פירשנו

רבינו חננאל

הני עשרים וארבע דתעניתא כנגד מי אמר ר' חלבו כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה בשעה שהכנים ארון לבית קדשי הקדשים. ירושלמי: כ"ד תעניות כנגד כ"ד פעמים שכתוב בפרשת שלמה רנה תפלה תחנה. **מאי מעין שמונה עשרה רב אמר מעין כל ברכה וברכה.** מזכיר שלש ראשונות כסדרן ואומר ברכה רביעית חנון מאתך דעה בינה והשכל בא"י חונן הדעת, והחזירנו בתשובה שלמה לפניך, בא"י הרוצה בתשובה, מחל לנו מלכנו כי פשענו בא"י חנון המרבה לסלוח, גואלנו מהרה למען שמך בא"י גואל ישראל, והעלה רפואה שלמה לכל מכותינו בא"י רופא חולי עמו ישראל, וברך שנתינו כשנים הטובות בא"י מברך השנים, וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל, מלוך עלינו אתה ה' לבדך בחסד וברחמים וצדקנו במשפט בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט. את המינים ואת מל'[כות] זדון במהרה תעקר תשבר ותמגר ותכניע אויבנו במהרה בימינו בא"י שובר אויבים ומכניע זדים. ועל כל הבטחתו בך יהמו רחמיך ושים חלקנו עמהם בא"י משען ומבטח לצדיקים. בנה ירושלים במהרה וכסא דוד לתוכה תכין בא"י בונה ירושלים. את צמח דוד עבדך תצמיח והושיענו בא"י מצמיח קרן ישועה. קבל ברחמים את תפילתינו בא"י שומע תפלה. ויאמר שלש אחרונות כתקנן. **ושמואל אמר הבינגו.** פי' אומר שלש ברכות הראשונות כתקנן ומתחיל הבינגו, הבינגו ה' אלקינו לדעת דרכיך, מול לבבינו לשוב ליראתך, סלח ה' לנו להיות גאולים, רחקנו ממצוקים ודשננו בנאות ארצך, ונפוצים מארבע תקבץ, והתועים השב צדק ומשפט, ועל הרשעים תניף ידך, וצדיקים ישמחו בבנין עירך ובתיקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך, טרם נקרא תענה בא"י שומע תפלה [ושלש אחרונות כתקנן]. **ירושלמי:** אית תנא שבע מעין י"ח, ואית תנא תני י"ח מעין י"ח, מאן דתני דיין מעין י"ח מסייע ליה לשמואל, ג' ראשונות וג' אחרונות הרי שש, והבינגו ברכה אחרת שחתם בה בא"י שומע תפלה הרי ז' מעין י"ח, מאן דתני י"ח מעין י"ח מסייע ליה לרב דאמר תחימה מעין כל ברכה וברכה אשר פירשנו

ולייט עלה אביי אמאן דמצלי הבינגו. דלייט אביי אמאן דמצלי הבינגו. ואע"ג דלייט אביי אמאן דמצלי הבינגו, יש מי שאומר לכל מאן דאפשר ליה, אבל מאן דטריד או בדרך לא לייט אביי. אמר ר' **תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים וכו'.** ירושלמי: אמר ר' זעירא בשם ר' חנינא, היה עומד בנשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו, בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו, והתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר, לא דאמי ההוא דמיקל לההוא דלא מצלי ולא מיקל, בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו, והתניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים מחזירין אותו, בההוא דלא אידכר לא טל ולא מטר.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות